

TELEVISIE AS GESLAGSOPVOEDINGSMEDIUM

3.1 INLEIDING

In die vorige hoofstuk is die vereistes vir toereikende geslagsopvoeding bespreek. Die vraag ontstaan of daar iets anders buite die ouerhuis is wat kan veroorsaak dat die geslagswording van die vroeë adolessent ontoereikend verloop, soos byvoorbeeld vriende of massakommunikasiemiddele. Aangesien verskeie bekende kommunikasiekundiges beweer dat televisie die magtigste massakommunikasiemiddel is (Degenaar, 1992:7) en dat daar tot dusver min navorsing gedoen is oor die invloed van televisie op adolessente seksualiteitswording (Peterson et al, 1991:95), sal daar in hierdie hoofstuk aandag gegee word aan die volgende: die invloed van televisie in die algemeen; die invloed van televisie op seksuele gedrag, met spesifieke verwysing na die geslagswording van die vroeë adolessent; aspekte rakende die sensurering van televisie programme; die ouer se opgawe met betrekking tot die blootstelling van die vroeë adolessent aan televisieseks; sowel as die implikasies van bogenoemde vir die geslagsopvoeding van die vroeë adolessent.

Die voorgaande verteenwoordig nie 'n volledige ontleding van die invloed van televisie nie, maar die mees kontemporêre navorsing dui daarop dat hierdie aspekte van besondere belang is om die verband tussen televisie as massakommunikasiemiddel en die geslagsopvoeding van die vroeë adolessent te verklaar. Bogenoemde aspekte word opeenvolgend in hierdie hoofstuk van nader beskou.

3.2 DIE INVLOED VAN TELEVISIE

3.2.1 Algemene oriëntering

Die koms van televisie het 'n nuwe tydvak in die geskiedenis van die mensdom ingelei, wat tereg vergelyk kan word met die ontwikkeling van skrif en die uitvinding van die drukpers (Singer in SAUK, 1992:1). Televisie het só 'n deel van die lewens van die meeste mense in ontwikkelde lande geword, dat dit as 'n nuwe alomteenwoordigheid

beskou kan word. Dit is verantwoordelik vir 'n "geestes-
klimaat en die vlak waarop gedink of gehandel word"
(Du Toit en Nel, 1975:14). Wanneer die invloed van te-
levisie bespreek word, word nie verwys na die elektronie-
se medium nie, maar na 'n sosiale instelling:

*"... the organization and structure of the medium
and what the medium provides, its content, are
vitally important. The message is much more than
the medium" (Open University, 1977:21).*

Die koms van televisie het mense se lewens ingrypend
verander:

*"The changes in our life styles are too numerous and
in some cases too subtle to measure fully" (Bittner,
1983:151).*

Mense rig hulle lewens in volgens die televisie en vol-
gens Du Toit en Nel (1975:15) het die televisie as sekon-
dêre kommunikasiemiddel "*'n noodwendigheid en noodsaak-
likheid*" geword. Eensaamheid word daardeur verdryf. Dit
is 'n bron van kennis, vermaak en opvoeding - gee selfs
'n gevoel van sekuriteit en stabiliteit. Du Toit en Nel
(1975:1) sien die mens as "*slagoffer*" van massamedia en
veral van televisie en Gardner (1987:11) sê dat ons dit
nie uit ons lewens kan weer nie: "*it's now an inex-
tricable thread in the fabric of modern life*".

Varis (1984:173) dui aan dat die koms van televisie die
wêreld verklein het en dat die geïndustrialiseerde lande
oorspoel word met programme uit veral Amerika, Engeland
en Frankryk, met die gevolg dat daar 'n "*international
public opinion*" (Varis, 1984:173) gevorm word; 'n inter-
nasionale siening van byvoorbeeld vrede, ontwapening,
gestereotipeerde vyande en emosionele reaksies op sekere
situasies (Varis, 1984:178). Die gevolg hiervan is dat
daar in sommige lande bekommernis heers dat daar 'n kul-
turele- en inligtingsafhanklikheid ontstaan wat die self-
bewussyn en eie identiteit van nasies bedreig. Fourie
(1993:7) bevestig hierdie siening wanneer hy verwys na
die "*global village*" en "*media-imperialisme*".

Televisie is by uitstek bemarker van materiële waardes en word, met negatiewe gevolge, as 'n verbruikerskommoditeit gesien, benader en hanteer. Dit veroorsaak 'n leegheid en oppervlakkigheid wat kenmerkend is van die verbruikerskultuur (Fourie, 1993:3). Ter wille van ekonomiese vooruitgang, moet daar massagebruik wees van produkte en dit kan slegs bewerkstellig word deur advertensies. Die mag van televisie-advertensies word deur Packard (1981:9) bestempel as *"the hidden persuaders ... who nudge us into buying products and services"*.

Alhoewel daar uiteenlopende bevindings en opinies is met betrekking tot die invloed wat televisie op mense het, beweer Glessing en White (1976:258) dat televisie die magtigste kommunikasiemedium is wat ooit deur die mens ontwerp is:

"It pumps into the human brain an unending stream of information, opinion, moral values and esthetic taste. It cannot be a neutral influence. Every minute of television programming - commercials, entertainment, news - teaches us something".

Ten einde te besin oor die invloed van televisie, is dit noodsaaklik om mense se kykgewoontes te analiseer.

3.2.2 Kykgewoontes

Die groot kommer oor die moontlike negatiewe invloed van televisie, lê volgens die SAUK (1992:1) in die verbasende gewildheid van die medium. Tot 75 miljoen Amerikaners kyk gelyktydig na 'n gewilde program. Daar word geskat dat ongeveer 750 miljoen mense na die troue tussen Prins Charles en Lady Diana gekyk het. Berekenings dui daarop dat 'n kind wat vandag gebore word, teen die tyd wat hy agtien jaar oud is, meer tyd aan televisiekyk sal bestee het, as aan enige enkele ander aktiwiteit, behalwe slaap (SAUK, 1992:1). Naas eet, slaap en werk is televisiekyk die één aktiwiteit wat by die moderne mens voorkom en hy bestee tussen 'n derde en die helfte van sy vrye tyd voor die televisie (Van Vuuren, 1993:4).

Volgens 'n navorsingsverslag (DOK, 1991:6), bestee die Amerikaanse kind tydens sy skoolloopbaan 22 000 uur voor die TV, 11 000 uur in die skool en 3 000 uur in die kerk. Die Amerikaanse kleuter (2-5 jaar) kyk gemiddeld elke dag 4 uur televisie - dit wil sê gemiddeld 31 uur per week. Die gewildheid van televisie neem nie af nie, aangesien kyktyd in die VSA met 15 % toegeneem het vanaf 1978 tot 1988 (Van Vuuren, 1993:4).

Die tendens in Suid-Afrika is in 'n groot mate dieselfde. Volgens Van Vuuren (1993:4) kyk volwassenes gemiddeld 3 uur per dag televisie (21 uur per week). Vroeë adollesente (12-17 jariges) kyk gemiddeld 18 uur 51 min per week (Heyneke, 1986:1), terwyl Pitout (1985:1) gevind het dat standerd vyf leerlinge 24 uur per week televisie kyk, amper soveel as die ure wat hulle by die skool deurbring.

Navorsers van die Rhodes Universiteit het tot hul verbaasing gevind dat 66 % van die huishoudings in swart woonbuurtes 'n televisiestel besit (teenoor 85 % van die blanke huishoudings). 96 % van die swart respondente het beweer dat hulle gereeld na TV-nuusprogramme kyk. Alhoewel slegs 37 % van die plakkershuishoudings televisiestelle besit, sê 70 % van die inwoners van plakkerskampe dat hulle gereeld by iemand anders kyk (Pretoria News, 1993). Conradie et al (1989:10) het ook bevind dat die swart bevolking in Suid-Afrika, die televisie meer benut as ander massamedia, veral TV 2 en TV 3. toe dié nog bestaan het.

Bittner (1983:149) beweer dat televisie se magtige impak daarin geleë is dat dit soveel meer van ons tyd in beslag neem as ander massamedia, naamlik 48 %, teenoor die 32 % vir die radio, 13 % vir koerante en 7 % vir tydskrifte.

Benewens aantal ure kyktyd, is dit ook van belang om die volgende aspekte van televisiekykgewoontes te noem:

- Hoe ouer kinders word hoe meer kies hulle self die programme waarna hulle kyk (ouers kies nie vir hulle nie)

- Dramaprogramme, verhale en vervolgvhale is die gewildste onder st 3-5 leerlinge
- Skoolgaande jeug beskou die televisie as 'n ontspanningsmedium en wil daardeur vermaak word
- Televisie is hoofsaaklik 'n gesinsaktiwiteit (70 % van skoolgaande jeug kyk saam met hul gesinne) (Pitout, 1985:2)
- Leerlinge in die sekondêre skool kyk normaalweg tot 22.00 saans nog televisie
- Vroeë adolessente verkies dramaprogramme (misdaad), programme vir volwassenes, verhale en vervolgvhale (Heyneke, 1986:2)
- Videokyk kan as 'n verlengstuk van televisie gesien word en vind hoofsaaklik in gesinstyd plaas (Heyneke, 1986:20)

Besinning oor televisiekykgewoontes het waarde vir enige studie oor die invloed van televisie. Daar kan met Rivers, et al (1980:89) saamgestem word, wanneer hulle beweer dat:

"It is only after constant exposure that the media, little by little, affect us".

Benewens kykgewoontes, sal die aard van televisie as massakommunikasiemiddel bespreek moet word.

3.2.3 Die aard van die medium

In 'n poging om te probeer verstaan wat die invloed van televisie is, is dit noodsaaklik om te verstaan dat dit nie soseer die **boodskap** is wat beïnvloed nie, maar die **wyse** waarop die boodskap **oorgedra** word en dit word bepaal deur die **unieke aard** van televisie as massakommunikasiemedium. Televisie is 'n oudiovisuele medium wat die aandag afdwing en as "*kougom vir die oë*" of "*the idiot-box*" (Du Toit en Nel, 1975:19) beskryf kan word.

Crafford (1991:2) beweer dat die kompetisie tussen kommunikasiemedie so groot is, dat daar kompetisie is vir die kyker se aandag. Die doeltreffendste manier om aandag te verseker is om buitengewoon te wees. Die invloed wat televisie uitoefen lê in die volgende eienskappe:

3.2.3.1 Tegniese moontlikhede

Kruger en Wall (1991:76) beskryf die spesiale effekte wat televisie bereik deur beweging ("*slow, quick*"), klank ("*soft, loud, bullets zinging, bells ringing, dogs barking*"), die vertoning van sekere treffende snitte, uit 'n sekere interessante hoek, beligting, grimering, variasies tussen naby- en ver tonele, tekstuur (bloed teen 'n growwe muur) en ander tegnieke wat daartoe lei dat hierdie medium só 'n unieke impak het.

Greenfield (1984:8) noem hierdie spesiale effekte "*elements to decode like learning to read*". Hy beklemtoon hoe belangrik dit is vir kinders om die simboliese kode van televisie te leer verstaan: die visuele effek van byvoorbeeld die skielike verandering van tonele en hiermee saam die ouditoriese impak van gesiglose vertellers en "*canned laughter*".

Televisiekyk is gevolglik nie dieselfde as lees of Wiskunde nie, aangesien dit groter emosionele reaksie uitlok en geneig is om veralgemening in die hand te werk (byvoorbeeld mense is óf goed óf sleg)(Gardner, 1987:12).

Gebeurtenisse op die skerm volg mekaar so blitsvinnig op, dat die kyker weinig tyd het om te besin oor die implikasies van dit wat hy beleef. Die gevolg hiervan is dat die kyker "*afskakel*" en net die emosie van die oomblik absorbeer (De Moss, 1994:3).

Die tegniese spesifikasies van die medium (programme gewoonlik net 'n half uur of 'n uur lank, die skerm is klein, ensovoorts) lei daartoe dat komplekse verhale, interessante karakters en idees, afgewater word. Dit veroorsaak stereotipering van verhale en persoonlikhede en sluit dikwels komplekse idees en verbalisasie uit. Daar is 'n gebrek aan taal as medium waarmee komplekse gedagtes en uitdrukkings bespreek en oorgedra word (Raffa, 1985:191). Die spoed waarmee konflik opgelos word, gee die indruk dat alle probleme maklik en vinnig opgelos

kan word en dit kan lei tot 'n lae weerstand teen frustrasie (Raffa, 1985:193). Kinders wil "*instant gratification*" (Raffa, 1985:193) van hulle behoeftes hê en leer nie die waardes van geduld, volharding en deursettingsvermoë nie.

Raffa (1985:194) beklemtoon hoe belangrik dit is dat kinders geleer moet word hoe tegnieke soos musiek, gesigsuitdrukkings, toneelspel en kamerategnieke 'n mens kwesbaar kan maak vir bepaalde subtiele manipulasies.

Die tegniese moontlikhede van televisie as medium lei daartoe dat 'n kunsmatige wêreld geskep word waarin gebeurtenisse vervaardig en opgevoer word vir die visuele impak wat dit het:

"All aspects of performance - setting, costume, props, gesture, screenplay - are carefully contrived" (Cohen, 1987:8).

Hierdie simbole en voorstellings het dikwels meer invloed as woorde.

Daar kan gevolglik met Crafford (1991:2) saamgestem word as sy beskryf waarom televisie as medium buitengewoon is. Sy beweer dat die aard van die medium hom daartoe leen om die inhoud in "*die beste lig te vertoon*", om woorde te kies wat byval vind en maklik onthou word, "*in klingels en slagspreuke*", om "*kort en kragtig, grof en oordrewe; kleurvol en kontrasterend*" te wees en veral emosiebelaaï.

Mediavervaardigers bestudeer die medium en "*weet dat rooi aandag trek' dat harde geluide met 'n hoë toonhoogte beter waarneembaar is', dat groter altyd beter is as kleiner*" (Crafford, 1991:2). Die tegniese moontlikhede van televisie het 'n omwenteling in wêreldkommunikasie veroorsaak.

Ten spyte van die feitlik onbeperkte moontlikhede, bly televisie slegs eenrigtingkommunikasie.

3.2.3.2 Eenrigtingkommunikasie

Die aard van televisie lei tot 'n eenrigtingverkeer in kommunikasie. Die gee en neem van 'n gewone gespreks-situasie word vernietig. Dit kan lei tot die outoritêre afdwing van idees en waardes – kan selfs lei tot oorname van die medium deur die staat of handelskonglomerate. Die luisteraar is nie 'n potensiele respondent soos in 'n gewone gesprek nie, kan nie die gesprek onderbreek, in 'n ander rigting stuur of 'n bydrae van enige aard lewer nie. Dit lei, volgens Degenaar (1992:5), tot 'n "*fundamentele asimmetrie van die kommunikasieproses*". Du Toit en Nel (1975:18) en Rivers et al (1980:90) voeg hierby dat die eenrigting aard van televisie as medium tot onpersoonlike kommunikasie lei. Die kyker is afgesny en kan nie deur persoonlike beïnvloeding geraak word nie. Daar is nie eers geleentheid vir hom om beloon of gestraf te word nie. Vir die opvoedingsituasie is dit belangrik om hiervan kennis te neem.

Verskeie navorsers is dit eens dat die aard van televisie tot 'n illusie van die werklikheid lei.

3.2.3.3 Klaarblyklike realiteit

Die mees kritiese implikasie van die aard van televisie as massakommunikasiemedium is die feit dat deur die lewendige en bewegende aard daarvan, asook die omvattende weergawe van die gemeenskap, dit lyk asof dit die werklikheid weerspieël – asof dit die werklikheid is:

"... the message pounds continuously into the viewer's subconscious mind, saying: 'That's the way it is. That's the way it really is'. The more exposure, the more pervasive the message". (Lewis, 1977:86)

Du Toit en Nel (1975:20) stem saam dat televisie aktualiteit verleen soos geen ander medium nie en skryf dit daaraan toe dat die lens en die mikrofoon die kyker verplaas na die "*binnekring van die gebeure*" waar hy 'n gevoel van persoonlike belewenis ervaar.

Dit wat soms waargeneem word is aktueel en onmiddellik (nuus en ander gebeure). Wanneer fiksievoorstellings dan as aktueel en onmiddellik voorgestel word, is dit moeilik om dit nie as werklik te beleef nie (Gardner, 1987:13).

Volgens Lewis (1977:88) ondervind selfs volwassenes probleme om fantasie en werklikheid te onderskei. Na aanleiding van 'n televisieverhaal van 'n suksesvolle mediese dokter, het 'n televisiestasie in die VSA 250 000 briewe ontvang waarin mediese advies gevra is. Gardner (1987:16) waarsku ook dat dit 'n redelike mate van volwassenheid en insig verg om deur die klaarblyklike realiteit te kyk en byvoorbeeld onvolwasse en oorvereenvoudigde moraliteit op televisie te verwerp.

Daar word deur Barker (1992:15) sterk klem gelê op goeie toneelspel in die skepping van klaarblyklike realiteit op televisie. Deur gesigsuiddrukkings en liggaamshoudings (maskers) word 'n "front" voorgehou wat sterk oortuig:

"When an individual plays a part, he implicitly requests his observers to take seriously the impression that is fostered before them".

Die toneelspel is soms só goed dat niemand twyfel oor die "werklikheid" van die optrede nie:

"... it is usually possible for the performer to create intentionally almost any kind of false impression without putting himself in the indefensible position of having told a clear-cut lie" (Goffman in Barker, 1992:11).

Wat die televisie egter voorhou, is meesal **nie** die realiteit nie. Murray en Lonnerberg (1985:8) wys daarop dat daar op televisie tien keer meer kriminele oortredings gewys word as wat werklik plaasvind, "men outnumber women three to one" en ander vals voorstellings word aangebied. In 'n studie deur Strelitz en Riddle (1992:56) word genoem dat "the media actively define our reality", aangesien die media (veral televisie) fokus op spesifieke

snitte van die realiteit en 'n groot ophef daarvan maak (byvoorbeeld kindermolestering). Die gevolg hiervan was byvoorbeeld 'n groter bewustheid van molestering, meer aanmeldings en gevolglik die klaarblyklike toename in molesterings. In werklikheid was dit 'n "*socially constructed crime wave*" (Strelitz en Riddle, 1992:51) en kan daar nie met sekerheid gesê word dat daar meer molesterings was nie.

Dit wil voorkom asof die onervare kykers (veral kinders) wat nie direkte ervaring het van dit wat hulle op televisie sien nie, makliker glo wat aan hulle voorgehou word (Murray en Lonnberg, 1985:8; Gardner, 1987:16). Die implikasie hiervan vir geslagsopvoeding is van groot belang en sal later bespreek word.

Om die probleem van klaarblyklike realiteit aan te spreek, sal kinders gewys moet word op die verskynsel van klaarblyklike realiteit en sal geleer moet word hoe om te onderskei tussen fantasie en realiteit.

3.2.3.4 Simboliese vernietiging

In die wedren om kykeraandag te behou, word daar in televisieprogramme gekonsentreer op mooi mense, mooi plekke, interessante beroepe ensovoorts. Voeg hierby die tydsbeperking op die duur van programme en ons vind die interessante verskynsel van simboliese vernietiging. De Beer (1985:63) bevestig dat daar 'n toename was in inskrywings vir regsberoepe na televisieprogramme soos "*LA Law*". Daar is egter feitlik geen verwysing op televisie na plaaswerkers, fabriekswerkers en kleinbesigheidsmense nie. Hierdie weglating van aspekte van die werklikheid, gee die indruk dat hierdie beroepe onbelangrik is, indien hulle enigsins bestaan. Dit lei tot 'n simboliese vernietiging van sekere aspekte van die werklikheid (Gardner, 1987:14). Lewis (1977:94) stem hiermee saam en sê:

"Absence means symbolic annihilation - lost because the most powerful medium gives an incomplete, distorted picture of life".

Hy (Lewis, 1977:94) illustreer sy siening met die waarneming dat die gewone alledaagse leefwyse in normale gesonde gesinne "*is left out and glazed over with glamour*"; dat die geestelike werklikheid wat deel is van so baie mense se lewens, selde of ooit uitgebeeld word.

Du Plooy (1994) beskou die weglating van lelike, onaantreklike mense en plekke op televisie as oneties, aangesien probleemareas in die samelewing dikwels op hierdie wyse verswyg en gevolglik as nie-bestaande gesuggereer word.

Dit is hierby aansluitend, nodig om te besin oor die rol van die mense wat besluit oor wat om te vertoon en wat om weg te laat.

3.2.3.5 Die rol van joernaliste, regisseurs en programvervaardigers

Op die oog af lyk dit asof die meeste televisiejoernaliste, -regisseurs en -programvervaardigers hul taak slegs sien as:

"... to entertain and inform the (American) public in all its diversity" (Pierce, 1981:61).

Daar word ook geroem op die roeping "*to inform, entertain and educate*", "*... to take an independent and impartial stand on matters of public debate*" (Wenham, 1984:160). Daar bestaan egter 'n onuitgesproke wete dat kykersaandag en gehoorgroottes by die televisie as medium deurslaggewend is (Van Vuuren, 1990:4). Die joernaliste, regisseurs en programvervaardigers gebruik gevolglik al hul kreatiewe vermoëns om kykersaandag en gevolglik advertensiegeld te behou. Die SAUK (1992:3) erken dat dit die programvervaardiger se ervaring en kreatiewe aanvoeling is wat die belangrikste element in besluite oor televisiegeweld is. Die probleem is egter dat die vervaardigers so gewoon raak aan die materiaal dat hulle gesensiteer word en nie die geskokte reaksie van die gewone kyker antisipeer nie (SAUK, 1992:6).

Dit blyk uit navorsing geloods deur die Associated Press of America dat die topvervaardigers van televisievermaak in Hollywood die gemeenskap wil oortuig van hulle sieninge:

"... they are predominantly secular in outlook, politically liberal and shun religion" (DOK, 1991:4).

Verder is die volgende bevind:

- die meeste joernaliste is seksueel permissief
- 90 % bepleit aborsie
- 54 % aanvaar egbreuk
- 75 % aanvaar homoseksualiteit en lesbinisme as "*normaal*" (DOK, 1991:4)

Werham (1984:164) bespreek die skrywers van televisie-draaiboeke en sê:

"... it is in the nature of writers, sometimes to press against the boundaries of what can be generally tolerated".

Fourie (1993:7) bespreek die postmodernistiese tydgees wat deur televisie gedra word. Joernaliste, regisseurs en programvervaardigers verwerp paternalisme en sentrale outoriteit. Programinhoud word gekies in terme van "*negotiate and communicate*"; bestaande tradisies en waardes word deur hulle geherdefinieer (veral met betrekking tot godsdien, familie, privaatheid ensovoorts); alles word gekommersialiseer en moet **gemeet** kan word; dit wat heilig is word "*getrivialiseer*" (Fourie, 1993:5).

Fourie (1993) beskou genoemde rolspelers se bydrae tot die huidige "*wêreldkultuur*" as deurslaggewend en sê dat daar slegs 'n verandering met betrekking tot geweld en seksuele gedrag sal kom, indien joernaliste, regisseurs en programvervaardigers meer verantwoordelik begin optree.

Die aard van televisie lei daartoe dat dit beskou word as inligtings-, ontspannings- en opvoedingsmedium. Elkeen van hierdie aspekte sal kortliks bespreek word.

3.2.3.6 Inligtings-, ontspannings- en opvoedingsmedium

Die aard van televisie as massakommunikasiemiddel lei onafwendbaar daartoe dat uitsaaikorporasies wêreldwyd die volgende as hul hoofdoelstelling voorhou:

"... to inform, entertain and educate" (Wenham, 1984:160).

Die televisie maak dit moontlik vir kinders om hulle wêreld vanuit die buitenste ruimte te beskou, selletjies in die menslike brein te bekyk, *"'n blik te kry op ander kulture en meer as een leeftyd deur (te) maak aan die hand van gedramatiseerde vermaak op televisie"* (Crafford, 1991:2). Die oordra van inligting sou beslis as een van die baie positiewe eienskappe van die televisie gesien kon word. Callaghan (1984:183) sê tereg dat: *"... we learn a lot, both directly and indirectly, from television"*. Sy wys op die waarde van televisie vir volwasse onderrig (kennisoordrag en waarde-evaluering), asook vir afstandsonderrig:

"Broadcasting uses a universal language which is shared by all. The very concreteness of popular broadcasting makes for understanding by people who have had little formal schooling". (Callaghan, 1984:184)

Du Toit en Nel (1975:23) stem hiermee saam en sê dat die televisie 'n *"venster op die wêreld"* is en *"opvoedkundige en voorligtingsmoontlikhede sonder weerga in vergelyking met enige ander medium"* bied. Terselfdertyd lei die televisie tot *"oppervlakkige en gebrekkige kennis"* (Du Toit en Nel, 1975:23) as gevolg van die eienskappe van die medium wat reeds bespreek is (eenrigtingkommunikasie, tempo van aanbieding, fragmentasie, ensovoorts).

Verskeie navorsers het egter gevind dat televisie by uitstek 'n **ontspanningsmedium** is (Du Toit en Nel, 1975:30; Collins, 1990:130). Van Vuuren (1993:6) skryf dit daaraan toe dat televisie 'n *"low involvement medium"* is; dit bied afleiding en ontspanning teen lae koste en minimum inspanning deur die kyker.

Collins (1990:130) beklemtoon dat kinders nie deur die televisie opgevoed wil wees nie:

"Their concern with television is that it should entertain them - not educate or instruct or even corrupt them, but entertain".

Hierdie uitspraak van Collins verwoord die werklikheid wat deur verskeie ander navorsers beklemtoon word, naamlik dat die televisie as opvoedingsmedium gebruik behoort te word, maar dat:

"... its staple fare has become almost entirely light entertainment" (Glessing en White, 1976:20).

Alhoewel die primêre verantwoordelikheid van televisie in 'n beskaafde gemeenskap opvoedkundig behoort te wees (behoud, uitbreiding en oordrag van kultuur) (Glessing en White, 1976:20), wei die meeste uitsaaikorporasies hulle primêr aan vermaak en ontspanning met slegs 'n paar verwysings na die opvoedingsfunksie (Rivers et al, 1980:91; Pierce, 1981:61).

Televisie is egter nie geskik as opvoedingsmedium nie, aangesien daar nie sprake kan wees van die stigting van opvoedingsverhoudings tussen die kind en die televisie nie. Televisie kan wel **positiewe waardes bevestig**, maar kinders moet begelei word in die **toeëiening van waardes** (Callaghan, 1984:1987). Dit wil egter voorkom asof die voorstellings op televisie meesal bots met die waardes van baie ouers, hulle magteloos laat en inbreuk maak op hul gesag (Du Toit en Nel, 1975:21):

"Permissiwiteit word meestal as natuurlik op TV voorgestel - die onaanvaarbare as aanvaarbaar" (DOK, 1991:10).

Roberts en Maccoby (1987:131) beweer dat die aard van die televisie-medium só 'n kragtige effek het, *"that it takes a deliberate effort of mind to ignore"*. Dit lig ons in, vermaak ons en is reeds universeel teenwoordig in mense se lewens. Ons reaksie daarop is egter onderworpe aan 'n verskeidenheid veranderlikes:

"TV is making phenomena available to our consciousness which we process and assess with reference to a complex and organised set of knowledge and values that we have already acquired"
(Durkin, 1985:87).

Fourie (1993:10) ondersteun dié siening en bevestig dat daar verskeie kognitiewe- en resepsieteorieë bestaan oor die aktiewe rol wat die kyker speel en verstaan (interpretasie, betekenisgewing en belewing van televisie programme), sowel as gebruike- en bevredigingsteorieë oor hoe mense televisie benut en wat hulle daaruit kry.

Volgens navorsingsbevindings is daar teorieë met betrekking tot die invloed wat televisie op mense het. Vervolgens word die mees algemene teorieë bespreek.

3.2.4 Verslawing

Roberts en Maccoby (1987:131) bestempel televisiekyk tereg as *"an addictive pleasure"*. Glessing en White (1976:258) vergelyk die televisie ook met dwelms:

"... constantly offering the allure of a satisfying fulfillment for otherwise empty and meaningless lives that it seldom, if ever, delivers".

Crafford (1991:2) verwys na breinnavorsing wat toon dat konstante en langdurige blootstelling aan mediaboodskappe (soos televisie), 'n stimulusverslawing veroorsaak wat net soos die verslawing aan heroïen en kokaïen is. Tydens stresvolle of emosionele ervarings (soos met televisiekyk ervaar word), word endorfien vrygestel wat gevoelens van plesier veroorsaak en gevoelens van pyn verdoof. Sonder endorfien word die persoon depressief, geïrriteerd of selfs fisiek siek. Dit lei daartoe dat hy 'n *"daaglikse regmakertjie"* nodig het in die vorm van 'n televisieprogram (Crafford, 1991:2).

3.2.5 Nabootsing

Na aanleiding van die sosiale leerteorie van Bandura (1977, 1978), verder ontwikkel deur Rotter (1982), het

verskeie navorsers probeer vasstel of die blootstelling van 'n kyker aan 'n televisiemodel wat op 'n bepaalde wyse optree, lei tot die nabootsing van die model se spesifieke gedrag deur die kyker (vgl. Botha, 1990:63 en Van Vuuren, 1990:9). Daar is bevind dat kinders wel leer deur waarneming en geneig is om die gedrag van rolmodelle na te boots, veral as hulle met die rolmodel identifiseer (Collins, 1990:131; Gunter, 1984:158) en waar daar sprake is van gedrag wat doelbewus in 'n laboratoriumsituasie gekondisioneer word (Paulos en Davidson, 1971 - vgl Gunter, 1984:153).

Greenfield (1984:42) beweer dat identifikasie 'n sterk rol speel by nabootsing, veral by jonger kinders:

"... children, losing themselves in the screen, become the character".

Gedrag op televisie word meer geredelik nageboots, indien die rolmodel se gedrag beloon word, of wanneer die spelers lyk soos die mense in die kyker se omgewing (Van Vuuren, 1990:9). Die teenwoordigheid van volwassenes wat die program met die kind bespreek en die fantasie-element verduidelik, verminder die neiging tot nabootsing (Du Toit en Nel, 1975:50).

Studies met betrekking tot die nabootsing van geweld dui op uiteenlopende teorieë in dié verband, maar verskeie insidente is opgeteken waarin dit duidelik blyk dat kinders nageboots het wat hulle op televisie gesien het (vgl Du Toit en Nel, 1975:41). Die bekendste voorbeeld hiervan is die moord op die voorskoolse seuntjie, Jamie Bulger, deur twee seuns van tien jaar oud in Brittanje. Die aard van die moord word herlei na "*Child's Play 3*" en "*Henry: Portrait of a Serial Killer*", twee videos waarna die twee seuns kort voor die moord gekyk het. Hierdie videos is sedertdien in Brittanje verban, maar is vrylik beskikbaar in Suid-Afrika (Sunday Times, Maart 1994). Na aanleiding van genoemde moord, het sielkundiges bevestig dat kinders vaardighede leer op televisie (Wentzel, 1994). Voorskoolse kinders in Suid-Afrika wat gereeld na die sepie "*Egoli*" kyk, vra hul ouers om vir hulle "*Egoli-soene*" (oopmond-soene) te gee (SAVF, 1994).

Glessing en White (1976:36) bevestig die teorie van nabootsing:

"The tendency of children to imitate the daring deeds seen upon the screen, has been illustrated in nearly every court in the land".

3.2.6 Affektiewe oorspoeling

Jung het daarop gewys dat ons nie net deur die rasonele leer nie, maar ook deur emosies (Gardner, 1987:12). Die televisie beïnvloed meer deur die affektiewe as deur die rasonele as gevolg van die aard van die medium. In die advertensiewese word feitlik uitsluitlik op die emosionele beïnvloeding gekonsentreer:

"... any product must not only be good but must appeal to our feelings 'deep in the psychological recesses of the mind'" (Packard, 1981:34).

Aangesien televisie 'n lae intellektuele betrokkenheid by die kyker wek (ontspanningsmedium), is die emosionele oorspoeling vir die joernalis, regisseur en programvervaardiger van groot belang om kykersaandag te behou. Navorsingsverslae (DOK, 1991:3) dui daarop dat kondisionering ten grondslag lê van die invloed van televisie. Die mens se emosies word sterk beïnvloed deur die visuele impak, tesame met die klank en ritme - dit het 'n "bedwelvende, hipnotiese, verslawende invloed" (Packard, 1981:34). Die deel van die brein wat kontroleer en normaal inhibeer, word verdoof en die affektiewe neem oor. Terselfdertyd word suggesties in die onderbewussyn neergelê wat lei tot geprogrammeerde optrede. De Moss (1994:3) beskou emosionele oorspoeling as die mees negatiewe invloed van televisie:

"... people 'blank out' and just absorb the emotion of the moment. The strongest appeal you can make is emotionally. If you can get their emotions going, (make them) forget their logic, you've got 'em".

Die vraag ontstaan wat die uiteindelijke effek is op die kyker wat gedurig emosioneel oorspoel word.

Desensitering

Dhavan en Davis (1978:157) definieer desensitering as:

"... building up of conditioned approach responses to objects or situations which produce fear. Next time the viewer is able to tolerate even more outspoken material".

Volgens die teorie van desensitering word die televisiekyker gedurig affektief oorspoel en bou hy daardeur 'n natuurlike weerstand op teen tonele wat skokkend, angswekkend of afskuwelik is. Sy weerstand om self só 'n daad wat hy waarneem te pleeg, word verminder. Sy inhibisies word met ander woorde verminder en daarom word ook gepraat van **disinhibering** (Van Vuuren, 1990:9; Botha, 1990:59, 66). Indien dit 'n gewelddadige daad is, sal die kyker minder geskok wees indien dit 'n aantreklike karakter is wat gewelddadig optree of wanneer die omstandighede "gewettig" is (byvoorbeeld polisie-optrede).

Eysenck en Nias (1978:199) verklaar desensitering op grond van die hiërargie-idee van die gedragsbenadering in die sielkunde. Volgens hierdie teorie word geweldstonele (ook sekstonele) geleidelik minder angswekkend of ontstellend indien daar 'n geleidelike toename in wreedheid of eksplisiteit van tonele is waaraan die kyker blootgestel word. Daar word egter beklemtoon dat daar groot individuele verskille by kykers in dié verband bestaan en dat die invloed van die televisie in dié verband afhang van die program self, die persoonlikheid van die kyker en sy waardes. Hierdie siening word ondersteun deur Robinson (1977:77), Drabman en Thomas (1972:420) en ander (vgl Botha 1990:60).

Sommige navorsers ondersteun nie hierdie teorie nie en meen dat kykers wat lyk asof hulle ongevoelig optree en byvoorbeeld televisiegeweld naboots, bloot nie kan onderskei tussen werklikheid en fiksie nie (Feshbach en Singer, 1971 soos aangehaal deur Botha, 1990:60). Die meerderheid stem egter saam dat langdurige blootstelling

aan emosioneel belaaide televisie, die kyker se gevoelens geleidelik afstomp, hom onsensitief maak, hom so gewoond maak daaraan dat niks hom later meer skok nie (Du Toit en Nel, 1975:47).

3.2.8 Katarsis

Volgens die katarsisteorie word kykers se gevoelens van aggressie verminder deur middel van projeksie van hul eie gevoelens in die geweldstoneel wat vertoon word (Van Vuuren, 1990:9). Deur met die spelers in die program te identifiseer, vind 'n ontloadingsproses plaas, wat die kyker se gevoelens temper. Identifikasie speel hierin 'n belangrike rol. Freud het hierdie hantering van aggressiewe impulse aanbeveel - fantasie of verbeelding (Singer, 1979:29).

Heelwat kritiek is uitgespreek teen die katarsisbenadering (vgl Botha, 1990:72). Die mees logiese verklaring vir die vermindering in aggressiewe gevoelens by sommige kykers (Singer, 1979:53), is dat blootstelling aan televisie nie werklik aggressie by die kyker verminder nie, maar dat sy bui gesak het en dat hy meer gemoedelik is, omdat televisiekyk sy aandag afgetrek het of aan hom 'n ander perspektief op die werklikheid gegee het. Tydens die Wêreldbeker Sokkerreeks (1994) het polisie wêreldwyd melding gemaak van die feit dat daar gedurende spitssoekerkyktyd veel minder mishandeling van vrouens en kinders plaasgevind het as normaalweg (TV1-nuusberig, Julie 1994). Hieruit kan nie noodwendig afgelei word dat 'n katarsisproses plaasgevind het in die gemoedere van miljoene manskykers en dat hulle aggressie verminder het nie. Moontlike verklarings kan wees dat hulle te besig was om sokker te kyk en dat hulle gevolglik nie betrokke was by hul gesinne nie, of dat sokkerkyk hul gemoedstoestand verander het en hulle meer gemoedelik gemaak het. Eysenck en Nias (1978:200) voer ook aan dat daar nie oortuigende ondersteuning vir die katarsisteorie is nie.

3.2.9 Televisie en geweld

Tydens die voorgaande besprekings is indirek en direk verwys na die invloed van televisie op gewelddadige

optrede. Hier volg kortliks die uiteenlopende bevindings van verskeie navorsers oor die verhouding tussen waargenome geweld en uitgevoerde aggressie.

Gardner (1987:14) haal Howe se gebalanseerde bevindings aan:

- Hoe meer dikwels televisiegeweld deur kinders waargeneem word, hoe meer aggressief word hul gedrag (maar minder gewilde kinders kyk dalk meer televisie en is aggressief omdat hulle ongewild is)
- Intelligensie versag die effek van televisiegeweld (maar swak prestasie mag die probleem wees wat frustrasie en aggressie veroorsaak)
- Geslag beïnvloed nie die effek van televisiegeweld nie (alhoewel dit blyk asof manlike rolmodelle deur seuns en dogters nageboots word)
- Sterk identifikasie met 'n gewelddadige karakter lei tot aggressiewe gedrag (veral by seuns, want hulle identifiseer meer met sterk, romantiese, manlike karakters)
- Die vermoë om te kan onderskei tussen fantasie en realiteit speel ook 'n rol in die reaksie op televisiegeweld (dit vra volwasse oordeel om te kan onderskei)

Eysenck en Nias (1978:252) rapporteer dat daar feitlik eenstemmigheid onder navorsers bestaan dat aggressiewe dade wel by kykers die gevolg kan wees van gewelddadige tonele waargeneem op film of televisie. Alhoewel daar ander en selfs belangriker invloede kan wees wat lei tot geweld en aggressie, is dit so dat:

"TV is just one of a number of such influences, but withal a powerful and omnipresent one".

Dié navorsers voeg by dat daar ook nog nie empiries bewys is dat duidelike fantasieprograminhoud (strokiesprente) nie skadelik mag wees of dat geregverdigde aggressie (soos van die held of die polisie) nie skadelik mag wees nie. Hulle beklemtoon individuele verskille in mense se reaksies op programme.

In 'n navorsingsverslag (DOK, 1991:50) blyk dit dat teen die ouderdom 16, die tipiese kind 'n geskatte 200 000 dade van geweld, insluitende 33 000 moorde aanskou het. In 1986 en 1987 was dertien van die twintig gewelddadigste televisieprogramme wat in Suid-Afrika vertoon is, uit Amerika afkomstig. Killian word aangehaal (DOK, 1991:50) en beweer dat kinders beslis meer gewelddadig optree nadat hulle geweld op TV gesien het; hulle word ook minder sensitief vir geweld in die werklike lewe. Daar word ook verwys na 25 % gewelddadige insidente in strokiesprente en die toename by kinders in verbale aggressie ná blootstelling aan "*Masters of the Universe*".

Teenargumente word gelewer deur Roe (1993:60):

"... no one has been able to demonstrate a direct causal relationship between television viewing and aggressive behaviour".

Hy sê dat selfs die korrelasies wat in die rigting van 'n oorsaaklike verhouding wys, baie laag is. Hierdie siening word ondersteun deur Mc Guire (1986:177) wat sê dat die meeste studies:

"... have failed to show overall effects sizable enough to even reach the conventionally accepted .05 level of statistical significance".

Onlangse bevindings (Van Vuuren, 1992:1 en Botha, 1990:167) bied ondersteuning vir wêreldwye bevindings in media-effekondersoeke dat televisiegewelddblootstelling 'n geringe negatiewe effek op kinders het.

Die hantering van televisiegeweld deur uitsaaikorporasies en ouers word nie hier bespreek nie, maar sluit nou aan by die hantering van televisieseke wat later bespreek sal word.

3.2.10 Advertensies

Die invloed van televisie-advertensies het al bykans net soveel aandag van navorsers geniet as die invloed van televisiegeweld. Dit blyk egter dat daar groter sekerheid is dat televisie-advertensies **wel** die kykers beïnvloed as wat met geweld die geval is.

Getuienis hiervan is die volgende:

- In die VSA het marknavorsing getoon dat die kooppatroon van huisvrouens en kinders in supermarkte direk verband hou met televisie-advertensies (Murray en Lonnerberg, 1985:9).
- Verbruikersgroepe in Kanada, soos Action for Children's Television, het daarin geslaag om televisie-advertensies te laat verbied op programme vir kinders onder 13 jaar, omdat kinders begin aandring het op voedselsoorte met 'n hoë suikerinhoud en speelgoed van swak kwaliteit. Hierdie tendens is direk herlei na spesifieke televisie-advertensies wat tydens kinderprogramme uitgesaai is.
- Marknavorsing het wêreldwyd uitgebrei en daartoe gelei dat toenemend groter somme geld aan televisie-advertensies bestee is. In die VSA het die inkomste vir televisie-uitsaaiers vermeerder vanaf 561 miljoen dollars in 1949 tot 316 biljoen dollars in 1969 (Rivers et al, 1980:19). Eén borg alleen het in 1985 50 biljoen dollars bestee aan televisie-advertensies. Dit kos 100 000 dollars om 'n enkele 30-sekonde televisie-advertensie te vervaardig en tweekeer soveel vir elke uitsending daarvan tydens spitskyktyd (Mc Guire soos aangehaal deur De Beer 1994:4). In Suid-Afrika toon advertensie uitgewes

dieselfde neiging. Die Ad Index syfers dui op 'n gesonde en groeiende bedryf. In 1987 is 30 % van alle advertensiegeld in Suid-Afrika op televisie-advertensies bestee (De Beer, 1994:5).

Verskeie navorsers is dit eens dat die geldmaakmotief daartoe lei dat enige metode aangewend sal word om kykers te oortuig om 'n bepaalde produk te koop. Packard (1981:204-205) beskryf die "*depth approach*" wat gerig is op beïnvloeding van die mens se onderbewussyn. Hierdie benadering het aanleiding gegee tot die aanstelling van sielkundiges en psigiaters by advertensiefirmas sodat vasgetel kon word wat mense se behoeftes werklik is en hoe dit uitgebuit (gebruik, misbruik) kan word vir advertensiedoeleindes. Daar is vroeër beskryf hoe emosionele oorspoeling vir hierdie doel gebruik word en Nystrom (1983:22-23) bevestig hierdie standpunt. Die adverteerders het reeds daarin geslaag om die onmiddellike bevrediging van basiese behoeftes as moreel te verhef. Dit staan bekend as die "*impuls-filosofie*" wat mense aanmoedig om dit wat hulle **wil hê, nou** te kry, aangesien hulle dit **verdien**. Die boodskap kom deur dat onbevredigde behoeftes die hoofbron is van menslike lyding en daarom boos is (Nystrom, 1983:23). Volgens Packard (1981:213) word hedonisme hierdeur bevorder en hy beveel onderrig in televisiegeletterdheid aan aangesien weerstand teen beïnvloeding slegs moontlik is as 'n mens verstaan hoe jy gemanipuleer word.

Lewis (1977:78) beskryf ook die subtiele oortuigende krag van televisie-advertensies:

"Their real power rests in their subtle persuasive ability to implant a sentence, a thought or a word in the subconscious mind".

Rivers et al (1980:91) verwys na die bevindings van navorsers wat gevind het dat televisie-advertensies mense se houdings eerder **aanpas** of **herkanaliseer** as **verander**. Mense gebruik byvoorbeeld almal seep, maar **watter** seep hulle gebruik word dikwels deur advertensies beïnvloed.

Dit word vermoed dat die invloed van advertensies op volwassenes nie so sterk is nie, aangesien hul waardes, houdings en gewoontes reeds gevestig is.

Aangesien die bevrediging van basiese behoeftes 'n belangrike rol in advertensies speel, word die seksuele behoeftes van mense sterk uitgebuit soos later vollediger bespreek sal word.

3.2.11 Kabeltelevisie en videos

Tydens 'n bespreking van die invloed van televisie, behoort kabeltelevisie (betaalkanaale soos M-Net) en videos as 'n verlengstuk en integrale deel van televisie beskou te word.

In die meeste ontwikkelde lande is kabeltelevisiekyk reeds 'n gevestigde gewoonte. Die bekendste betaalkanaal is MTV van die VSA, wat teenwoordig is in 231 miljoen huishoudings in 75 lande (De Moss, 1994:2). In Suid-Afrika is M-Net, die betaalkanaal, reeds teenwoordig in 850 000 huishoudings. 'n Groot persentasie van die programme wat op M-Net vertoon word, is gekoop by MTV (Cunningham, 1994).

De Moss (1994:2) beweer: *"MTV is 100 % negative. People don't watch it. They live it"*. Hy noem enkele voorbeelde van wat op MTV gesien word:

- *"... singing about the joys of rape"*.
- *"... singers who gyrate their way through simulated sex acts"*.
- *"Beavis and Butt-head, animated juvenile delinquents who get excited about lesbian sex, watching people urinate and joking about perverted sex" (De Moss, 1994:2).*

"Beavis and Butt-head" is reeds sedert die jare 80 in Suid-Afrika op video beskikbaar.

Heyneke (1986:3) het gevind dat videokyk naas televisiekyk die grootste impak het op die vryetydsbesteding van mense (dit wissel in die RSA van e n keer per week tot die kyk van drie videos per dag). In die RSA kyk mense meer na gehuurde films, terwyl in die VSA die videospeler meer gebruik word vir die terugspeel van opgeneemde programme (6-9 uur per week). In die RSA word dit ook al hoe meer die gewoonte, met die ontstaan van meer kanale.

Navorsers spreek hul kommer uit oor die feit dat die kwaliteit films wat op video beskikbaar is, nie gekontroleer word soos gedoen word met films wat deur openbare uitsaaiers vertoon word nie. Van Vuuren (1992:11) wys daarop dat kinders veel meer geweld op video sien as op televisie; dat hierdie videos meesal nie geskik vir kinders onder 18 is nie, maar dat die videos op verskeie wyses deur kinders bekom word. Wenham (1984:164) steun hierdie siening:

"... the video-cassette recorder exposes adults and children alike to pressured product selling from well beyond the range of what is normally broadcast".

Gardner (1987:15) stem hiermee saam en sê dat hierdie videos wat *"hostile violence"* en *"displeasing sexuality"* vertoon, verminder of verwyder kan word sonder enige verlies in die kwaliteit van vermaak.

Dit blyk duidelik uit bogenoemde dat die verantwoordelikheid vir kontrole in dié verband, nog sterker op die skouers van ouers geplaas word.

3.2.12 Televisiekultuur en waardes

Voor die koms van televisie het die uitsaaiwese nog duidelikheid gehad oor sy kulturfunksie in die samelewing. Alhoewel daar ook onbruikbare inligting en vermaak bestaan het, was die uitgangspunt dat inligting en vermaak afgestem moet wees op die behoud van die tradisies en waardes van die organiese kultuur. Die uitsaaiwese was 'n *"kultuurproduk en nie 'n produk in sy eie reg nie"* (Fourie, 1993:6).

Reith (soos aangehaal deur Scannell, 1990:13) stel die doel so:

"The preservation of a high moral tone – the avoidance of the vulgar and the hurtful ... Broadcasting should give a lead to public taste rather than pander to it".

Die koms van televisie val saam met die ontstaan van 'n tegnopoliese- en verbruikerskultuur. Volgens Fourie (1993:3) is televisie die "vlagskip" van hierdie kultuur in eie reg – "die sogenaamde 'beeldversadigde kultuur'":

"... dit is 'n kommunikasiekultuur waarin die media as verbruikerskommoditeit oor die media as kultuurprodukt seëvier" (Fourie, 1993:3).

Hierdie toestand lei tot 'n postmodernistiese toestand waarin die tegnologie die tradisies, godsdiens en metafisiese denke van die mens bedreig. Die internasionale kultuur geniet voorkeur bo die eie; historiese kontinuiteit word verwerp en vervang met diskontinuiteit, onsekerheid en gewigloosheid. Deur die televisie neem die Amerikaanse kultuur oor en beïnvloed elke aspek van die mens se bestaan: "denke, gedrag, kultuurgoed en gebruiksgoed" (Fourie, 1993:3). In 'n poging om die grootste moontlike publiek te bereik, word inhoud gekommerisialiseer en staan oppervlakkigheid en emosionele leegheid voor. Van Poecke en Van den Bulck (1993:15) wys daarop dat 'n tydgees ontstaan waarin die mens sy plek probeer verstaan te midde van 'n tydperk waarin die ou grense vervaag. Norme en waardes word onderhandel:

"Deze normenvervaging is een van de meest in het oog springend kenmerke van onse tyd".

Met die verfyning van die tegnologie word televisie se nabootsing van die werklikheid só 'n absolute simulاسie dat die beeld en die werklikheid één word en televisie 'n werklikheid in eie reg; maar fragmentasie bemoeilik

betekenissamehang – daar is dikwels vyf of meer storie-lyne wat mekaar binne sekondes of minute afwissel, onderbreek deur reklameflitse, aankondigings en selfs nuusflitse (Fourie, 1993:9). Die televisie bied "*dringendheid bo historiese kontinuïteit, fassinisie in die plek van kompleksiteit*" (Fourie, 1993:9). Die televisie as bemarker van materiële waardes verloor die moontlikheid om vir die mens se geestelike, kulturele en persoons-groei, iets te bied. Televisiekarakters sê die mens voor oor die liefde, die huwelik, godsdiens, ensovoorts en dit bedreig die invloed van ouers, die kerk en die skool as draers van waardes.

Bogenoemde siening word bevestig deur Swanepoel (soos aangehaal deur DOK, 1991:4); Raffa (1985:191–193) en (Lewis, 1977:103).

Grobler (soos aangehaal deur DOK, 1991:bylaag D) beklemtoon dat die kind alleen 'n waardesisteem vir homself kan toeëien, indien hy sy wêreld leer ken en in sy verhouding met die dinge en mense wat rigting gee aan sy lewe. Hy gee betekenis aan sy wêreld deurdat hy kennis inwin van wat in die wêreld gebeur. In die lig van die bogenoemde invloed van die televisiekultuur op waardes, is dit noodsaaklik dat kinders begelei word om die kennis wat hulle op televisie waarneem, in perspektief te plaas, sodat hulle kan verstaan wat goed of sleg, reg of verkeerd is. Adams en Hamm (1988:81) beveel ook aan dat opvoeders moet poog:

"... to bridge the gap between technology, on the one hand, and moral development, on the other".

Hulle beveel televisie-geletterdheid aan, maar ook die eenvoudige gesprek oor morele dilemmas (soos op televisie uitgebeeld) wat dan sal lei tot morele ontwikkeling. Hulle waarsku teen kennisoordrag in 'n vakuum, met die klem slegs op kennis:

"What we pick up from the media is based on a process of filtering and choosing, based on values"
(Adams en Hamm, 1988:81) –

'n delikate taak vir die opvoeder; een wat al sy energie verg.

Warnock (1984:169) pleit vir onopsigtelike oordrag van waardes in 'n "*hidden curriculum*". Sy beklemtoon die waarde van die inligtingsfunksie van televisie waardeur moreel-etiese waardes vanself spreek. Sy stel egter die probleem van morele opvoeding:

"... it is one thing to open people's eyes to moral issues, on the one hand, and quite another to perform the real function of moral education which is to change people's behaviour" (Warnock, 1984:169).

Om gedragsverandering te bewerkstellig en die kind te lei tot sedelike selfstandigheid verg:

"... the constant presence, in situations both trivial and non-trivial, of people who have convictions and are able to stick to them" (Warnock, 1984:169).

Die gevolgtrekking wat hieruit gemaak kan word, is dat die televisie slegs 'n **hulpmiddel** kan wees in die opvoeding tot sedelike selfstandigheid. In die lewe van kinders wat meesal alleen televisie kyk en gevolglik nie begelei word om deur die inhoud te onderskei tussen reg en verkeerd nie, nie gemotiveer word deur positiewe voorlewing van belangrike ander mense in hul lewens nie, sal daar noodwendig waardeverwarring en -vernietiging intree.

Volgens Warnock (1984:172) is televisie 'n belangrike hulpmiddel tot morele opvoeding, aangesien dit die tekortkominge en oortredings in die gemeenskap blootlê, mense se oë oopmaak en geleentheid skep vir die bespreking van wat reg en verkeerd is.

Sy waarsku ook dat daar nie te vinnig besluit moet word dat die televisiekultuur die gemeenskap besoedel nie – dit is nog nie bewys nie:

"May not radio and television mirror the vices of society rather than cause them? If that is so, we should first seek improvement elsewhere, and an improvement in broadcasting output will follow"
(Warnock, 1984:172).

Die voorgaande was 'n bespreking van die invloed wat televisie in die **algemeen** op mense kan hê. Vir die doel van hierdie studie is dit noodsaaklik om te probeer vasstel of televisie die mens se **seksuele houding en gedrag** moontlik beïnvloed, met spesifieke verwysing na die invloed op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent.

3.3 DIE INVLOED VAN TELEVISIE OP SEKSUELE HOUDING EN GEDRAG

Ten einde te kan besin oor die invloed van televisie op seksuele houding en gedrag sal die aard en intensiteit van seksuele verwysings op televisie eers bespreek moet word. Aangesien die meeste programme en videos wat in Suid-Afrika vertoon word, uit Amerika afkomstig is, het navorsing wat in die VSA gedoen is, dus ook betrekking op Suid-Afrika.

3.3.1 Die aard en intensiteit van seksuele verwysings op televisie

Navorsing wat in dié verband gedoen is, het nie in die verlede onderskeid getref tussen verskillende soorte verwysings na seks op televisie nie. Sexton (1983:55) definieer seksueel georiënteerde programme soos volg:

"Any programme which contains sexually suggestive jokes, references or manner of dress, shows sexual encounters or conveys sexual values".

Sapolsky (1982:216) beskou 'n insident op televisie as "**seksueel**" indien dit 'n beskrywing van seksuele gedrag, 'n uitlokkende vertoon van die liggaam, 'n duidelike of gesuggereerde verwysing na intieme seksuele gedrag, geslagsorgane of seksverwante aktiwiteit is. 'n **Seksuele daad** word beskou as duidelike of gesuggereerde fisieke

seksuele aktiwiteit. Seksuele daade word verdeel in kriminele en nie-kriminele seksuele daade. Kriminele seksuele daade is daade wat aggressiewe onwettige seksuele gedrag uitbeeld, soos aanranding, verkragting en moord wat deel is van seksuele optrede en prostitusie. Nie-kriminele seksuele gedrag word beskou as nie-aggressief en wettig, soos geslagsgemeenskap, soen en aanraking wat lyk asof dit lei tot meer intieme gedrag, soen, druk en aanraking wat getuig van liefde en nie lyk asof dit bedoel is om te lei tot meer intieme gedrag nie.

Die bevindinge (Sapolsky, 1982:217-219) ná 'n ontleding van twee jaar se spitskyktydprogramme op televisie (1978-1979) was dat daar 'n 28 % toename was in seksuele daade en verwysings op die skerm. Gedurende spitskyktyd was daar hoofsaaklik meer seksuele suggesties as daade en geen duidelik vertoonde geslagsgemeenskap nie. Slegs een in vier seksuele verhoudings was binne die huwelik. Seks is hoofsaaklik op 'n humoristiese wyse hanteer, maar daar was 'n toename van seksuele insidente in ernstige programme soos dramas. Seksuele daade was nie-krimineel van aard en is ook vertoon in gesinskyktyd.

Brown and Newcomer (1991:78) wys egter daarop dat die seksuele inhoud van televisie programme meer eksplisiet geword het en dramaties toegeneem het gedurende die afgelope dekade. Tussen 1980 en 1985 het die seksuele inhoud van sepies, veral gewild by adolessente, met 103 % toegeneem. Daar word geskat dat die gemiddelde tienerkyker in die VSA in 1985 blootgestel is aan tussen 1 900 en 2 400 seksuele verwysings op televisie, afhangend van sy of haar kykgewoontes. Inhoudsanalises dui konsekwent daarop dat geslagsgemeenskap tussen ongetroude heteroseksuele pare van vier tot agt keer meer plaasvind op televisie as tussen getroude mans en vrouens. Tydens 'n gemiddelde programuur is daar een of twee verwysings na geslagsgemeenskap maar geen verwysing na voorbehoedmiddele nie. Geslagsoordraagbare siektes word slegs eenmaal in ongeveer elke tien programme genoem (Brown and Newcomer, 1991:79).

Gedurende 1993 en 1994 was daar 'n toename in verwysings na kondoomgebruik op TV1 in Suid-Afrika. Tydens of voor geslagsgemeenskap, tussen ongetroudes, is óf verwys na "*being careful by using a condom*", of 'n kondoom is uitgehaal terwyl klere uitgetrek is in programme soos "*Beverley Hills 90210*", "*Reasonable Doubts*", "*Melrose Place*" en "*The Heights*" - programme wat vertoon word wanneer adolessente televisie kyk (19.00-21.30) (eie waarneming).

Navorsers soos Greenberg et al (1981:83-89) en Lowry et al (1981:90-96) het 'n studie gemaak van seksuele verwysings in sepies en stem saam dat daar 'n geleidelike toename is in seksuele inhoud en dat verhoudings in sepies ten minste 70 % buite egtelik is. Die aard van seksuele verwysings is meesal liefkosings, soen, vinnige asemhaling (stimulerende inhoud - erotiese aanrakings) en praat oor seks. Soms duur só 'n gesprek minute lank, soms die volle duur van die program. Soms handel die gesprekke oor geslagsgemeenskap. Kykers leer die karakters goed ken omdat sepies oor 'n lang tydperk vir baie ure vertoon word. Die navorsers is van mening dat sepies 'n verwronge beeld gee van seksuele gedrag in die VSA, aangesien 26 % van die seksuele gedrag wat daagliks uitgebeeld word, sterk deur die breë gemeenskap afgekeur word (Lowry et al, 1981:94). In Suid-Afrika geniet die sepie "*Egoli*" baie gewildheid en 'n evaluering daarvan stem ooreen met bogenoemde bevindings (eie waarneming). Renshaw (1981:38) waarsku teen die onrealistiese uitbeelding van seks op televisie:

"Our commercial culture is always selling youth, beauty and the supersexy, as well as super sexual joy".

Verwysings na naaktheid en semi-naaktheid kan byna daagliks op televisie waargeneem word. Die rede hiervoor, volgens Packard (1981:76), is omdat dit 'n "*eye-stopper*" is. Falliese simbole word kunstig gebruik om byvoorbeeld lipstif en penne te verkoop (Packard, 1981:77). Edgars en Playtex, byvoorbeeld, adverteer op SATV onderklere op

'n wyse wat wegdoen met tradisionele norme van privaatheid. Badseepadvertensies gaan gewoonlik gepaard met 'n uittrektoneel, gesuggereerde en werklike naaktheid (vgl bv Lux- en Silk-E-advertensie). 'n Baie goeie voorbeeld van die gebruik van die naakte liggaam vir advertensiedoeleindes, is die BMW-advertensie waarvoor Hunt Lascaris die 1993 Loerietoekenning gekry het:

"Die druppel kwiksilwer wat geluidloos oor die ronding van 'n naakte vrou rol en uiteindelik by haar naeltjie tot ruste kom ..." (Engelbrecht, 1993:13).

Seksuele suggestie (innuendo) soos bogenoemde word met groot sukses in televisie-advertensies gebruik om te oortuig. Verdere voorbeelde hiervan is motoradvertensies waar 'n meisie met 'n motor geassosieer word en die woorde wat gesê word, is:

"I need it. I really need it" (Nystrom, 1983:23);

of shampoo-advertensies waar die meisie aan die einde sê:

"Now I'm satisfied; really satisfied",

op 'n wyse en met 'n stemtoon wat duidelike seksuele ondertone reflekteer (Nystrom, 1983:23). Oelofse et al (1988:13) noem hierdie tegniek 'n *"metaforiese appèl"*, waar 'n bepaalde atmosfeer geskep word wat nie direk of letterlik met die produk verband hou nie.

Seksuele suggestie word dikwels in komedies waargeneem, soos bv in *"The Benny Hill Show"*, (TV1:1994) waar daar feitlik aanhoudend gebruik gemaak word van die vroulike liggaam as seksobjek vir vermaaklikheidsdoeleindes, met gepaardgaande gesigsuitdrukkings, stemtoon en bewegings wat seksuele bedoelings weerspieël (eie waarneming).

In 'n verbete poging om kykers te behou, beweeg televisie dieper en dieper in areas van menslike ervaring in wat vroeër as taboe of minstens as hoogsprivaat beskou is.

Nystrom (1983:24) noem die volgende voorbeelde: mens-truasie, penislengte, impotensie en hoe dit voel om verkrag te word.

Films wat vroeër in Suid-Afrika verban is weens hul eksplisiteit en ander films met eksplisiete seksuele verwysings word nou ongehinderd vertoon in tye wanneer adolessente televisie kyk. Voorbeelde hiervan is:

- *"Lady Chatterley's Lover"* (M-Net, Oktober 1993, 20.30) waarin onder andere te sien was: volle frontale vroulike naaktheid, 'n masturbasietoneel, verskeie geslagsgemeenskapstonele, naakte borste en uittrektonele. Alhoewel kunstig en smaakvol binne konteks hanteer, was die boodskap duidelik: dat die lusbeginsel oorheers en dat liefde nie genoeg is in 'n verhouding nie.
- *"Lethal Weapon 2"* (M-Net, Oktober 1993, 20.30) waarin onder andere te sien was: duidelike geslagsgemeenskap tussen 'n man en 'n vrou wat mekaar glad nie geken het nie; mekaar slegs twee maal gesien het en onweerstaanbaar aangetrokke was tot mekaar; verskeie uittrektonele; naakte borste; albei naak in die bed; seksuele gesprekke en aksies.
- *"Whisper Killer"* (TV1, Sondag 26 Julie 1993, 21.00) waarin onder andere te sien was: 'n buite-egtelike seksuele verhouding tussen 'n man en 'n vrou wat mekaar net 24 uur lank geken het, vurige betasting, opskuif van klere, oopknoop en uittrek van klere en 'n bedtoneel - duidelike naaktheid onder die lakens.

Verdere voorbeelde van televisie films met eksplisiete sekstonele is *"Mistique Pizza"* (M-Net, Julie 1993, 20.30) en *"The Accused"* (M-Net, Julie 1993, 21.00).

Laasgenoemde film is 'n goeie voorbeeld van 'n seks-en-geweldfilm, aangesien 'n verkragting in groot besonderheid bespreek en visueel uitgebeeld word.

Gardner (1987:15) maak beswaar teen die skynbare goedkeuring van seksuele gedrag in hierdie soort *"Nasties"*:

"... antiwomen and antilove sex - sexual behaviour in which there is neither romance nor concern for the partner".

Bogenoemde is slegs enkele voorbeelde van eksplisiete seksuele aktiwiteite op televisie. Dit wil voorkom asof daar in Suid-Afrika meer eksplisiete seksuele tonele voorkom op M-Net (die betaalkanaal) as op die ander kanale. Nystrom (1983:22) rapporteer dat 80 % van die kabeltelevisieprogramme in die VSA se televisiegids, gemerk is dat hulle seksuele situasies en geweld bevat. Op MTV (*"Music Television"*), 'n kabeltelevisiekanaal in die VSA, is daar 18 aggressiewe insidente op musiekvideos elke uur, waarvan 35 % seksuele aggressie teenoor vrouens is (Peterson and Frost, 1989:319). Soos reeds genoem, is die meeste van die programme, films en musiekvideos wat in Suid-Afrika vertoon word, afkomstig uit die VSA.

Daar blyk min navorsing te wees oor die hoeveelheid programme wat bedoel is om kennis oor menslike voortplanting en seksualiteit oor te dra. In Suid-Afrika was daar in 1993 'n opvoedkundige reeks van 13 programme, *"One Body, One Life"* wat menslike voortplanting en aspekte van verantwoordelike seksuele gedrag aan tieners voorgehou het. Ongelukkig is die program laataand (22.15) uitgesaai op 'n weeksaand. Verder is *"Dr Paul's Sex Show"* (ook laataand) uitgesaai om bespreking rondom seksualiteit te inisieer en kykers van moontlike oplossings en raad te bedien. Kennis van seksualiteit en die problematiek is oorgedra, maar nie gekoppel aan moreel-etiese waardes nie (eie waarneming). Kennis van seksuele aangeleenthede word meesal toevallig en onvolledig oorgedra, as deel van die drama wat uitgebeeld word.

Uit bogenoemde wil dit dus voorkom asof die aard van seksuele verwysings op televisie oorwegend eroties van aard is (seksueel stimulerend); dat dit selde korrekte, sistematiese kennis oor menslike voortplanting en seksualiteit oordra; dat dit selde positiewe leiding gee met betrekking tot moreel-eties-verantwoordelike keuses. Dit

lyk asof die intensiteit van die uitbeelding van eksplisiete seksuele aktiwiteit en aggressiewe seksuele dade toeneem en meer dikwels voorkom op kommersiële kanale (kabeltelevisie) en videos.

Daar word vervolgens besin oor die invloed hiervan op mense (veral vroeë adolessente) se seksuele houdings en gedrag.

3.3.2 Die invloed van televisie op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent

Dit is duidelik dat daar 'n groot hoeveelheid erotiese seksuele verwysings op televisie is.

3.3.2.1 Invloed van oudiovisuele erotika

Dit is baie moeilik om hierdie soort invloed te beoordeel:

"Few things are more complex than our reactions to the nude or near-naked human body" (Lucie-Smith, 1981:7).

Van Deventer (1989:62-64) wys daarop dat daar belangrike veranderlikes is wat die aard van beïnvloeding bepaal:

- die boodskap self – aard van erotiese inhoud;
- die "seksuele persona" van die ontvanger wat uniek ontwikkel deur die jare;
- die vorige erotiese ervarings van die ontvanger, wat sy reaksie op erotiese inhoud beïnvloed.

Eysenck en Nias (1978:251) beklemtoon ook in dié verband individuele verskille en waarsku teen veralgemening. Hulle bevinding was dat dit veral 'n persoon se waardesstelsel is, wat hom daartoe instaat stel om weerstand te bied teen hierdie soort beïnvloeding.

Daar is egter algemene tendense in die navorsingsbevindings waarvan kennis geneem moet word. Met inagneming

van die vorige besprekings van die invloed van televisie en die aard en intensiteit van die inhoud, is dit redelik om die afleiding te maak dat die oudiovisuele erotika waaraan vroeë adolessente blootgestel word, hulle wel beïnvloed. Daar kan met 'n groot mate van sekerheid gesê word dat die deursnee vroeë adolessent baie tyd bestee aan televisiekyk (dit sluit kabeltelevisie en videos in) en dat die aard van programme en laataand televisiekyk nie deur ouers gekontroleer word nie (DOK, 1991:625; Nystrom, 1983:24). Hoe jonger die adolessente, hoe meer beïnvloedbaar is hulle deur die seksuele beelde en waardes wat op televisie uitgebeeld word (Brown en Newcomer, 1991:79). Blootstelling aan intieme erotiese uitbeeldings kan oor 'n lang tydperk lei tot:

- **verslawing** aan erotiese stimulus
- **affektiewe oorspoeling** wat 'n wanbalans veroorsaak tussen die affektiewe, kognitiewe en normatiewe geslagtelike wording, aangesien die affektief-erotiese oorbeklemtoon word;
- **desensitering**, wat lei tot die verlaging van die skok- en weersindrempel met betrekking tot seksuele tonele;
- **identifisering** met aantreklike rolmodelle en gevolglike **nabootsing** van die "**klaarblyklike**" realiteit;
- **kondisionering** as gevolg van langdurige blootstelling aan die erotiese in 'n verhouding.

Verskeie navorsers is dit eens dat langdurige blootstelling aan oudiovisuele erotika, kan lei tot 'n meer **seksueel permissiewe houding** wat die volgende kan veroorsaak:

- **vervroegde eerste geslagsgemeenskap** (verlies van maagdelikheid)(Brown en Newcomer, 1991:84-85);
- **promiskuïteit** en ander **onverantwoordelike seksuele gedrag**. Strouse (1985:255) gee as rede hiervoor die feit dat televisie veel klem lê op seks (en by implikasie, liefde) as 'n oorweldigende, onbeheerbare,

fisieke aantrekkingskrag en begeerte wat **dadelik** bevredig moet word, ongeag of dit buite die huwelik of met meer as een persoon is. Nystrom (1983:22) voeg by dat die tegnieke vir hierdie soort gedrag duidelik op televisie gedemonstreer word en dus kan lei tot nabootsing. Smailes (1994:16) verwoord die kommer van talle ouers en onderwysers in dié verband:

"A more liberal attitude to often indulge in sex at an early age, is being reinforced and condoned by exposure to the sexually permissive mass media in most countries of the world".

Hierdie siening word bevestig deur eie ervaring.

Konsensus bestaan dat televisie die grootste invloed het van al die massamedia;

- **aggressiewe houdings** (aangeblaas deur erotiese inhoud) wat kan lei tot **seksuele oortredings** en ander **antisosiale seksuele gedrag** van 'n minder ernstige aard, of **geweldseksmisdade**. Hierdie reaksie is veral moontlik by persone met persoonlikheids- of seksuele probleme of psigiese afwykings (Eysenck en Nias, 1978:125, 225; Du Toit en Nel, 1975:60 en Peterson, 1989:319);
- **ontevredenheid** by vroeë adolessente omdat hulle nog **maagde** (uitsonderings op die reël) is (Brown en Newcomer, 1991:80) en indien hulle 'n seksuele ervaring gehad het, is hulle **teleurgesteld** omdat dit nie so **opwindend** was as wat op televisie uitgebeeld word nie (Sapolsky, 1982:212). Die teleurstelling word grootliks veroorsaak omdat die verhouding (vriendskap, respek, toewyding) nog nie ontwikkel het voordat daar seksueel verkeer is nie (hulle word deur televisie gekondisioneer om so gou moontlik **seksueel te verkeer** in 'n verhouding);
- **voortdurende bekommernis** by vroeë adolessente dat hulle nie aantreklik genoeg is nie; vrees dat hulle

mooi of maer, sterk of fris moet wees voordat iemand van hulle sal hou; ervaring van 'n gevoel van ontoereikendheid omdat televisiekarakters so vlot in hulle verhoudings is en selde foute maak of gekke van hulself maak. Aantreklikheid word op televisie as voorwaarde tot erotiese ervaring gestel (Kessler, 1983:37).

3.3.2.2 Invloed van distorsie en weglating

Verskeie navorsers (Saltzman, 1982:63; Lewis, 1977:92; Caldas, 1994:405) wys daarop dat distorsie van die werklikheid en weglating ("*symbolic annihilation*") van sekere feite op televisie,

*"... create a far more offensive situation than the actual depiction of coupling. It is the **degrading** of human beings, not the physical relationship..."*
(Saltzman, 1982:63).

Distorsie en weglating kan kognitiewe en normatiewe verwarring by die vroeë adolessent veroorsaak, as gevolg van onder andere die volgende:

- Daar word op televisie soveel klem gelê op "*hit-and-run relationships with anonymous females and males*" (Saltzman, 1982:63), dat daar selde onderskeid getref word tussen **seks** (waarvan daar baie te sien is) en **liefde**. Belangrike bestanddele van liefde soos: "*... sharing, caring, commitment, loyalty, response, respect, responsibility...*" (Renshaw, 1982:98) word weggelaat. Die gevolg hiervan is degraderend en 'n verdierliking en versaakliking van menslike emosies;
- **weglating** (minimum uitbeelding) van **seks binne die huwelik**, wat die indruk skep dat die huwelik outyds en uitgedien is (De Moss, 1994:3). Lewis (1977: 68) stem saam en sê dit lyk asof: "*Marriage is a social convention still only endured, but with little glamour or allure*";

- **weglating** van sekere **menslike eienskappe** wat verwarring skep. In 'n navorsingsprojek met vroeë adolessente, het Kessler (1983:38) gevind dat die adolessente graag meer dikwels mans op televisie sou wou sien wat sterk, maar ook sensitief is en wat kan huil. Daar word beswaar gemaak teen die oorwegende uitbeelding van gesinsmanne as óf ontrou aan hulle vrouens, óf "*wimps' and objects of humor and derision*" (Kessler, 1983:38). Vroue word baie selde as sterk en met 'n eie identiteit uitgebeeld. Indien sy wel só uitgebeeld word, moet sy gewoonlik 'n duur prys daarvoor betaal. Vrouens word meesal uitgebeeld as passief; hulle word maklik misbruik en het geen identiteit van hul eie nie, behalwe in verhouding tot hul mans;
- weglating van die **tydsdimensie** in die ontwikkeling van verhoudings, wat distorsie van die werklikheid veroorsaak. Vroeë adolessente wil graag sien hoe 'n man en vrou in 'n verhouding op televisie hul gevoelens met mekaar bespreek, só ook hul onsekerheid en angs wat soms met 'n verhouding gepaard gaan (Kessler, 1983:38). In die werklike lewe is mense meer kompleks as wat hulle op televisie uitgebeeld word, hulle motiewe is uiteenlopend en sommige probleme neem tyd om op te los, of word nooit opgelos nie (Lewis, 1977:92):

"On television people have clear-cut characteristics, obvious motives and their problems are always resolved in the end. Everybody races from crisis to crisis and ignores everyday routine".

Renshaw (1987:37) betreur die weglating van die tydsdimensie in die ontwikkeling van **vertroue** in 'n verhouding:

"It takes time and much testing to develop trust in any relationship. Self-disclosure, honesty, sharing, caring, can lead to closeness. Side by side work, learning, sports and play, all assist knowing each other's strenghts and weaknesses better";

- **weglating van die gevolge van sekere seksuele gedrag** wat 'n distorsie van die werklikheid veroorsaak:

"they describe adults playing sex like a game - fun, fast, no hesitation and no consequences"
(Kessler, 1983:37).

Baie min karakters op televisie ervaar negatiewe gevolge van buite-egtelike seksuele ervarings. Mc Dowell (1992:41) noem dit "*media lies*": min karakters op televisie kry ooit 'n **geslagsoordraagbare siekte**, terwyl in werklikheid 33 000 Amerikaners daaglik besmet word met 'n geslagsoordraagbare siekte (totale aantal besmettings in 1992: 12 miljoen); die verband tussen seks en **swangerskap** word baie selde uitgebeeld en dit is een van die moeilikste realiteite vir adolessente om in hul eie lewens te aanvaar (Kessler, 1983:38); **swanger tieners** se situasies word steeds as **idillies** uitgebeeld en die ware dilemma word verswyg (Mc Dowell, 1992:42). Hierdie siening word deur Sapolsky (1982:213) ondersteun; Saltzman (1982:64) vestig die aandag daarop dat karakters op televisie wat **onverantwoordelike seksuele gedrag** openbaar, selde of ooit opgeroep word om vir hulle dade in te staan.

Indien regisseurs daarop aandring dat geweld en seks uitgebeeld moet word, omdat dit deel is van die werklikheid, dan behoort **verantwoordelikheid**, as deel van die werklikheid, ook uitgebeeld te word. Saltzman (1982:65) stel voor dat opvoeders en die "*Moral Majority*" daarop moet aandring dat:

"... fictional characters who hurt or kill or destroy or lust should be liable for their deeds ... should pay the price" (Saltzman, 1982:64);

- **afwykende en onverantwoordelike gedrag** soos verkragting, molestering, homoseksuele gedrag en prostitusie, word meesal hanteer asof dit aanvaarbare alternatiewe gedrag is (TV1, Agenda,

14 Augustus 1994 en eie ervaring). Die oorsake en gevolge van dié soort gedrag word selde op televisie geëksplorieer en gevolglik kry vroeë adolessente nie die nodige inligting en normatiewe begeleiding wat hulle nodig het om verantwoordelike keuses te maak nie;

- **weglating** of **distorsie** van sekere waardes wat lei tot verantwoordelike seksuele gedrag, veroorsaak normverwarring, byvoorbeeld die waarde van **selfbeheersing** word nie dikwels op televisie gewys nie. Vroeë adolessente leer nie op televisie dat seks nie noodsaaklik is in mense se lewens nie (Renshaw, 1978:73); **privaatheid** is verder sekerlik die één waarde wat vernietig word deur televisie - 'n waarde wat universeel 'n natuurlike deel van menslike seksualiteit is:

"... full coital intimacy is highly private. Sensitivity is developed very early, so that the presence of others usually creates inhibition of performance or desire in the aroused partner" (Renshaw, 1975:132).

Uit wat reeds voorheen bespreek is, is dit duidelik dat **ander** waardes wat deur Louw (1990:105) geïdentifiseer is as universele waardes vir **oorlewing** met betrekking tot seksuele gedrag, óf weggelaat óf verdraai word op televisie en normverwarring veroorsaak. Hulle is:

"respek vir die eie en ander se liggame, kuisheid, lojaliteit en totale toewyding binne die huwelik, opoffering, onselfsugtigheid, verantwoordelikheid en gehoorsaamheid aan die skeppingsorde (man en vrou vir mekaar gemaak)".

Vroeë adolessente wat nie toereikend begelei word met betrekking tot hul geslagsvolwassewording deur verantwoordelike volwassenes nie, soekend is na die vestiging van 'n eie identiteit en deur televisie verwar word oor bogenoemde waardes, kan in **opvoedingsnood** verkeer:

"It is their notion of who they are and who they want to be that most powerfully determines the sexual activity and behaviour" (DOK, 1991:549).

Juhasz (1990:30) bepleit egter 'n veel meer **liberale weergawe** van die "*middle-of-the-road*" waardes. Sy vind dat daar weglating is van waardes wat nie tradisionele gesinswaardes (monogamie, huwelik, kinders) steun nie. Sy streef na:

"... the separation of sexual pleasure from reproduction, marriage and traditional family life in our society ... by respecting and celebrating their (adolescents') pleasure in sex and by telling them exactly what they need to know in order to maintain the pleasure" (Juhasz, 1990:35);

- **distorsie van feitelike kennis** van menslike seksualiteit, verhoudings en voortplanting: daar word in die algemeen saamgestem dat daar baie **kennis** in dié verband op televisie oorgedra word, maar dat *"in many cases it is portrayed neither realistically, nor accurately" (Sexton, 1983:123)*. 'n Goeie voorbeeld hiervan is die uitbeelding van geboorte wat gewoonlik só sensasioneel uitgebeeld word dat die reaksie van vroeë adolessente tydens 'n geslagopvoedingsgesprek gewoonlik die volgende is (eie ervaring):

"Geboorte is darem verskriklik. Almal op televisie skreeu en hardloop om kookwater te kry. Ek weet nie of ek daarvoor kans sien nie".

Alhoewel geboorte pynlik is, behoort die pyn in perspektief geplaas te word met betrekking tot die wonder en vreugde van 'n nuwe lewe.

In die lig van die voorgaande kan die opvoeder met reg vra of kinders dan nie teen hierdie soort beïnvloeding beskerm behoort te word nie.

3.4 TELEVISIE EN SENSUUR

In Suid-Afrika is tot onlangs streng beheer uitgeoefen oor die inhoud van massamedia, deur die Raad van Beheer op Publikasies ingevolge die Wet op Publikasies van 1974. Sensuurwette is egter in 1994 verslap en sensuur word die individuele verantwoordelikheid (Pretoria News, 16 Mei 1994). Wanneer die etiek van die media beskou word, is dit duidelik dat *"questionable actions occur within both the print and broadcast media"* (Bittner, 1983:479) en dat daar in elke enkele medium die potensiaal is vir verantwoordelike professionele en etiese praktyke of blatante skending van hierdie beginsels. Volgens Bittner (1983:479), is sensuur van die media 'n eeu-oue filosofiese kwessie. Prosensuur argumente wil die sosiale orde beskerm, terwyl teensensuur argumente pleit vir die noodsaaklikheid van vryheid van spraak en deurgee van inligting in 'n demokrasie. Wetgewers sit met die dilemma dat ofskoon daar 'n behoefte is aan regeringsbeheer, dit noodsaaklik is om te keer dat dié vorm van beheer nie misbruik word nie. Breytenbach (1992:25) maak sterk beswaar daarteen dat die regering vir mense wil dink en wil besluit wat hulle mag lees en sien. Hy beskou sulke aksies wat beïnvloed is deur *"sedebewakers"* en *"onverdraagsames"*, as

"die grootste belediging wat enigiemand teen jou persoonlike integriteit kan maak ... dit is 'n misdaad teen menslike waardigheid en die integriteit van die individu" (Breytenbach, 1992:25).

Alhoewel daar in die Westerse wêreld al hoe meer druk op demokratiese regerings geplaas word om *"alles te sê en wys"* in die media, tree die meeste openbare uitsaaikorporasies redelik verantwoordelik op en probeer hulle om *"objektiewe berigging"* uit te saai, terwyl hulle probeer voldoen aan die uiteenlopende behoeftes van kykers. *"They show concern for the young"* (Wenham, 1984:161) deur byvoorbeeld programme vir kinders voor *"waterskeidingstyd"* (21.00) te wys. Verder word die algemene beoordelingskriterium van *"onweloweglike prikkeling"* (Van Deventer, 1989:64), deur die meeste rade van beoordeling van televisieinhoud gebruik en is daar *"amptelike besorgdheid oor morele waardes"* (Wenham, 1984:163). Ongelukkig, wanneer

dit kom by die beoordeling van televisie inhoud en moontlike sensuur "*the judgements involved are ultimately personal ones*" (Wenham, 1984:165).

Voorbeelde van sensuur deur die BBC (Wenham, 1984:166) "*with continued emphasis on language and boundaries of taste*", is:

- verkorting van uitgerekte sekstonele;
- vertoon program laataand;
- uitsny van sekere tonele;
- voeg byskrifte by om sekere assosiasies met seksuele eksplisiteit te voorkom;
- besluit om program glad nie uit te saai nie; en
- uitsny van klankbaan op sekere plekke.

Breytenbach (1992:24) beveel 'n stelsel van klassifikasie aan sodat die publiek dan toegelaat kan word om te kies waarna hulle wil kyk. Hierdie stelsel word reeds deur M-Net in Suid-Afrika toegepas.

Van Vuuren (1992:12) beveel die volgende maatreëls aan om kinders en ander sensitiewe kykers teen **geweld** te beskerm:

- "*Scheduling - when children are watching show prosocial programmes;*
- *warning system/'watershed' - screen 'adult' programmes after 21.00 and warn viewers if the content (also news-content) could offend;*
- *careful editing of programmes, without changing meaning;*
- *avoidance of close-up shots of bodies and gruesome scenes on news programmes".*

Dieselfde maatreëls sou toegepas kon word op eksplisiete seksuele inhoud.

Wenham (1984:166) en Eysenck en Nias (1978:225) waarsku teen te veel weglating of verkorting van sekstonele op televisie, aangesien dit gevaarlik kan wees indien die kyker se verbeelding en fantasieë hierdeur geprikkel word.

Eysenck en Nias (1978:254) beklemtoon dat dit onwetenskaplik sou wees om te sê daar is absolute sekerheid oor die invloed van televisie, maar dat dit net so onwetenskaplik is om te sê dat "*nothing is known*" of "*all is in disagreement*" of dat die televisie geen negatiewe invloed uitoefen nie. Dit is noodsaaklik om te onthou dat bioskoopfilms en televisiefilms verskil, aangesien daar **geen waarborg** is dat kinders nie op 'n gegewe tyd televisie kyk nie. Eysenck en Nias (1984:255-257) se voorstelle met betrekking tot sensuur, sluit die volgende in:

- Indien daar konsensus is by uitsaaiers dat films/programme wat met 'n groot mate van sekerheid kan lei tot geweld of rassehaat, in 'n mate gesensureer behoort te word, dan behoort dieselfde kriteria toegepas te word op films/programme met seksuele inhoud;
- sensuur behoort nie deur wette afgedwing te word nie, maar uitsaaiers behoort "*self-censorship*" toe te pas, na aanleiding van die opinies van **gewone** kykers;
- perverse seksuele gedrag behoort glad nie vertoon te word nie, dit wil sê uiterste vorms van sadisme, verkragting, bloedskanie en ander duidelike skadelike inhoud, met inagneming van die aard en konteks van die inhoud:

"A society which cannot guarantee its citizens a fair degree of safety from arbitrary violence, rape, vandalism and sheer destructiveness, ceases to deserve the name of civilization; it must fight back or go under" (Eysenck en Nias, 1984:274).

Gewone mense het al in die verlede deur hul opstandige reaksie op spesifieke programme, 'n vorm van sensuur afgedwing. In 1994 het die gemeenskap in Brittanje só beswaar gemaak teen twee videos wat volgens kenners moontlik aanleiding gegee het tot die moord op Jamie Bulger, dat albei videos uit die land verban is (Sunday Times, Maart 1994). Die popsanger, Michael Jackson moes 'n gedeelte van sy musiekvideo "*Black or White*" waarin daar eksplisiete seksuele tonele vertoon word en waarin kriminele dade aangemoedig word, laat uitsny as gevolg van landswye klagtes deur ouers en ook deur kinders wat gesê het dat hulle ter wille van hul ouers, verleë gevoel het (Pretoria

News, 22 November 1991). In Suid-Afrika kan klagtes oor media-inhoud gerig word aan die Uitsaaiklagte Kommissie van Suid-Afrika. Indien die inhoud oorweeg word en wel die **welvoeglikheidsperke oorskrei** (soos in nommer 7 van die Kode uiteengesit), word die uitsaaiers berispe en/of beboet (Broadcasting Complaints Commission, 1995).

Die koms van Vigs het moontlik by Hollywood 'n vorm van interne sensuur veroorsaak. In "*The Pretoria News*" (26 Augustus 1989) reeds word gestel dat:

"Even irresponsible louts are being delicate about sex on screen. The raunchiest films are restrained by comparison to the past ... there's a lot of talk, but no sex. These are films for the era of Aids".

Terwyl sommige regisseurs moontlik meer verantwoordelik begin optree, is die kommersiële gewin van seks steeds onweerstaanbaar vir ander. Op "*Channel 4*" in Brittanje ('n betaalkanaal), kyk ± 3 miljoen adolessente elke week na "*The Word*". Mense wat op skerm deelneem aan die program, word slegs toegelaat "*if they perform some revolting act*" (Pretoria News, 12 Februarie 1994) en dit sluit enige iets in van wurms eet tot seksuele daade. Hoe meer pervers, hoe groter is die aantal adolessente kykers. Die regisseur se verskoning:

"I'm fighting a deeply sated and low-attention-span audience".

Dit wil dus voorkom asof dit uiteindelik die verantwoordelikheid van **ouers en ander opvoeders** sal wees om vroeë adolessente te begelei met betrekking tot die seksuele inhoud wat hulle op televisie waarneem.

3.5 OPVOEDINGSVERANTWOORDELIKHEID

Ouers en onderwysers (primêre en sekondêre opvoeders) voel bedreig deur televisie (Strouse, 1985:256). Hulle glo dat televisie die tweede grootste bron (naas die ouers) vir seksuele invloed in hul vroeë adolessente se lewens is en dat die inligting wat hul kinders oor seksualiteit op televisie ontvang, onakkuraat en onbetroubaar is.

In 'n studie deur Louw (1990) is gevind dat ouers in die algemeen **ontoereikende geslagsopvoeders** is, aangesien talle kinders met betrekking tot hul geslagsvolwassewording affektief, kognitief en normatief verwaarloos word; ouers het self swak kennis van menslike seksualiteit en vind dit moeilik om met hul kinders oor só 'n sensitiewe onderwerp te kommunikeer (onseker oor die wat, hoe en hoeveel gesê moet word); ouers is dikwels swak seksuele rolmodelle – die noodsaaklike sedelik-etiese norme vir geslagsvolwassewording word nie toereikend voorgeleef en ingeskerp nie (Louw, 1990:160).

In die lig van bogenoemde bevindings is aanbeveel dat 'n ouerbegeleidingsprogram vir geslagsopvoeding by skole aangebied behoort te word deur opgeleide personeel, as deel van die Geslagsopvoedingsprogram wat aan st 5- en 7-leerlinge aangebied word (Louw, 1990:161-162).

Met betrekking tot die invloed van televisie op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent, blyk dit dat ouers en onderwysers 'n belangrike rol te speel het. Die mees voorkomende opvoedingshandeling sou wees (Louw, 1990:160) om die kind binne 'n atmosfeer van vertroue op 'n normatiewe wyse te begelei met betrekking tot sy geslagsvolwassewording. Geslagsopvoeding is sterk voorkomende optrede, aangesien die vroeë adolessent wat sy geslagtelikheid verstaan, beter weerstand sal kan bied teen die invloed van televisie. Verskeie navorsers is dit eens dat die invloed van televisie veel minder is op kinders wat grootword in gelukkige, geborge gesinne met positiewe rolmodelle en waar moreel-etiese norme en waardes gedurig verduidelik en ingeskerp word; dat adolessente dit wat hulle op televisie waarneem vergelyk met ander inligting en waardes vanaf hul ouers, die skool en vriende; dat invloed teengewerk word in gesinne waar daar kontrole uitgeoefen word oor kykgewoontes, waar kritiese evalueringsvermoë aangeleer en inge oefen word, waar daar gesels word oor programme wat **saam** gesien is deur ouers en kinders en die programme "*gefilter*" word. Die invloed is ook minder indien die onderwysers by die skool positiewe programme propageer, negatiewe inhoude "*filter*" deur gesprekke by die skool en sodoende die waardes wat tuis ingeskerp word, bevestig (Gunter, 1984:158; Open University, 1977:19-20; Brown en Newcomer, 1991:80; Du Toit en Nel, 1975:62-63; Strouse, 1985:255-260).

Ouers en onderwysers het dus 'n belangrike opvoedingsinset met betrekking tot die invloed van televisie en moet waak teen die laat-maar-gaan beskouing dat televisie die oorsaak is van alle ewels op seksuele gebied. Hierdie "*single-factor approach*" (Open University, 1977:18) is misleidend en onwetenskaplik, aangesien die invloed van televisie altyd gesien behoort te word binne die sosiale konteks en opvoedingsmilieu waarin dit waargeneem word.

Opvoeders wat die televisie as 'n sosiale gegewene beskou, ook die positiewe invloed daarvan besef, dit benut en beklemtoon, sal meer geloofwaardigheid by die vroeë adolessent geniet wanneer negatiewe opvoedingsinvloede bespreek en "*gefilter*" word.

3.6 SLOT

In hierdie hoofstuk is die invloed van televisie in die algemeen bespreek asook die spesifieke invloed daarvan op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent. Aspekte van televisiesensuur is belig, sowel as die opvoedingsverantwoordelikheid van die primêre en sekondêre opvoeders. Bogenoemde is bespreek en toegelig op grond van verbandhoudende navorsing.

Na aanleiding van die bespreking in hoofstuk 2 en hierdie hoofstuk, blyk dit dat daar 'n besondere verantwoordelikheid rus op primêre en sekondêre opvoeders met betrekking tot die invloed van televisie op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent. Dit wil voorkom asof die televisie kan lei tot affektief-erotiese oorspoeling en kognitiewe en normatiewe verwarring by die vroeë adolessent. Die opvoeder se taak in dié verband, sal dus begeleiding van die vroeë adolessent ten opsigte van die affektiewe, kognitiewe en normatiewe aspekte van menslike seksualiteit soos deur die televisie verbeeld word, moet wees.

Ten einde hierdie opvoedingsopgawe te kan beskryf, is dit noodsaaklik om vas te stel wat die persepsies is van ouers, onderwysers en vroeë adolessente, van die invloed wat televisie het op die gevoels-, kennis- en waardeaspekte van die vroeë adolessent se seksualiteit. In die volgende hoofstuk word 'n empiriese ondersoek in dié verband volledig beskryf.